

گفت‌وگو با حمیدرضا ذبیحی
کارشناس حوزه ریاست سازمان جهاد کشاورزی استان خراسان رضوی

نصب آب‌شیرین‌کن کمک به محیط زیست و تولیدات کشاورزی است

مصاحبه کننده: مریم حسنی سعدی

در شماره پیشین ماهنامه دنیای پسته با سعیده رسولی زواره، رئیس اداره مدیریت زیست محیطی آب، خاک و پسماند سازمان حفاظت محیط زیست استان کرمان در مورد دلایل مخالفت این سازمان با نصب دستگاه‌های آب‌شیرین‌کن در بخش کشاورزی گفت‌وگو کردیم. از آنجا که یکی دیگر از تصمیم‌گیران در این زمینه وزارت جهاد کشاورزی است، بر آن شدیم که با نظرات یک کارشناس از سازمان جهاد کشاورزی نیز آشنا شویم. حمیدرضا ذبیحی کارشناس حوزه ریاست سازمان جهاد کشاورزی استان خراسان رضوی در این رابطه درخواست ما را پذیرفت. ذبیحی مقاطع کارشناسی ارشد منابع آب و کارشناسی آبیاری را در دانشگاه فردوسی مشهد گذرانده و مقالات علمی و پژوهشی بسیاری نیز ارائه داده‌است. وی سابقه فعالیت بیش از ۳۲ سال در سازمان جهاد کشاورزی را در کارنامه خود دارد.

آقای مهندس ذبیحی! مطلع شدیم افزایش شوری آب و متعاقباً شورشدن خاک‌ها در مناطق پسته‌خیز استان خراسان نیز دارد خودش را نشان می‌دهد. در این‌باره توضیح بیشتری می‌دهید؟

درحال‌حاضر با کاهش کمی و کیفی آب در بخش کشاورزی و افزایش شوری آبِ اغلب منابع آب زیرزمینی و چاه‌ها، نمک در سطح اراضی کشاورزی نیز افزایش یافته‌است که این موضوع مرگ تدریجی خاک‌های زراعی و باغی را در پی خواهدداشت. آبیاری با آب‌های بدون کیفیتِ شور و لب شور در کشاورزی باعث افزایش تجمع نمک در لایه‌های مختلف خاک از سطح تا طبقات زیرین خاک شده و در برخی نقاط، لایه‌ای سخت را به‌وجودآورده‌است. علاوه بر این، کشاورزان راهکارهای مختلف صرفه‌جویی در مصرف آب کشاورزی را دنبال نموده‌اند که یکی از آنها عدم استفاده از آب کافی برای آب‌شویی خاک می‌باشد؛ حتی این‌کار عملکرد محصولات زراعی و باغی را کاهش داده‌است.
متأسفانه با کم شدن آب و افزایش شوری آن در بسیاری از مناطق، امکان تولید گندم را نیز نداریم و الگوی کشت خودبه‌خود به سمت محصولات کشاورزی متحمل به شوری مثل پسته پیش رفته‌است. وقتی EC آب بالا باشد، الگوی کشت محدود به یک یا دو نوع محصول می‌شود. اگر هم‌زمان مقدار آب نیز کاهش پیدا کند، انتخاب الگوی کشت به‌قدری محدود می‌شود که به‌جز کشت پسته، امکان انتخاب دیگری وجودندارد، مانند آنچه که در شهرستان مه‌ولات استان خراسان رضوی رخ داده‌است. از طرفی، کشاورزان پسته‌کار نمی‌توانند از سیستم‌های آبیاری نوین به‌دلیل اینکه آب چاه‌ها EC بالایی دارند، بهره ببرند. چراکه این نوع سیستم‌ها بر کاهش آب مصرفی و شیوه‌های استفاده آب بهینه و آبیاری دقیق استوار هستند. بی‌شک با سرمایه‌گذاری هنگفتِ ایجاد باغات پسته طی سنوات طولانی، دیگر به‌راحتی نمی‌توان الگوی کشت را در کشور تغییر داد.

رویکرد سازمان جهاد کشاورزی برای مقابله با این وضعیت چه بوده‌است؟

در شرایط کنونی و با شور شدن آب‌های کشاورزی، سالانه میلیون‌ها تن نمک وارد خاک‌های مرغوب کشاورزی می‌شود و آنها را شور و از حیز انتفاع خارج و به شوره‌زار تبدیل می‌کند. متخصصین امر جهت مقابله با این مشکل عموماً چند راهکار پیشنهاد می‌دهند:

۱. آب‌شویی خاک: این روش به‌دلیل نبود آب با EC پایین و نیاز به‌وجود حجم زیاد آب در شرایط فعلی امکان‌پذیر نمی‌باشد.

۲. استفاده از ترکیبات گوگردی: این راهکار برای خنثی نمودن آثار شوری خاک است. از معایب این روش به زمان‌بَر و هزینه‌بَر بودن آن می‌توان اشاره کرد. باتوجه به شرایط آب و هوایی و خشکی محیطی، به‌کاربستن این روش اثرات مثبت محدودی بر خاک دارد.

۳. استفاده از آب‌شیرین‌کن‌ها:

در صورت کاربرد آب‌شیرین‌کن، نمک در سطح اراضی کشاورزی پخش نمی‌شود. علاوه بر این، محیط زیست و خاک‌های مرغوب کشاورزی در این مناطق حفظ می‌شوند و همچنین بهره‌وری آب بالا می‌رود و متعاقباً میزان تولید کشاورزان زیاد می‌شود. می‌توان گفت عدم نصب آب‌شیرین‌کن در کشاورزی می‌تواند به‌عنوان مقابله با کشت محصول استراتژیکی مثل گندم نیز تلقی گردد که صدمات جبران ناپذیری به تولید خواهدبود.

یعنی سازمان جهاد کشاورزی با نصب آب‌شیرین‌کن مخالفتی ندارد؟

خیر، سازمان جهاد کشاورزی نصب آب‌شیرین‌کن را کمک به محیط زیست و کمک به تولیدات کشاورزی کشور می‌داند.

آیا سازمان شما در این رابطه برای توجیه دو نهاد مخالف، یعنی وزارت نیرو و سازمان حفاظت محیط زیست تلاش کرده است؟

بله، تا جایی که من اطلاع دارم چندین بار در این زمینه پیگیری شده‌است. اما وقتی اصرار بر عدم اقدام و «نه» گفتن راحت است، این موضوعات به حاشیه می‌روند. بنده به‌عنوان کارشناس، حفظ و بقای محیط زیست را بسیار بااهمیت می‌دانم. درحال‌حاضر که شرایط بسیار ناپایدار است، باید در هر منطقه همه جوانب را بسنجیم و مسائل هر منطقه به‌صورت اختصاصی دیده‌شود. تصمیماتی که از بالا و در اتاق‌های در بسته نوشته می‌شوند به‌هیچ عنوان قابل دفاع نیستند.

باید پرسید چه کسی آیندهٔ خاک‌های کشاورزیِ به‌شدت آلوده و از حیز انتفاع خارج شده را جواب‌گو خواهدبود؟ سازمان حفاظت محیط زیست باید راهکار بدهد که کشاورزی چگونه آب مصرف کند که کمترین ضربه به محیط زیست بخورد. به‌نظرمن، این سازمان به‌جای فرار رو به جلو و جبهه گرفتن باید نصب آب‌شیرین‌کن را در دستور کار خودش قرار دهد و به‌دنبال اعتبار و نصب آب‌شیرین‌کن برای حفظ خاک‌های مرغوب کشور باشد.

> در شرایط کنونی و با شور شدن آب‌های کشاورزی، سالانه میلیون‌ها تن نمک وارد خاک‌های مرغوب کشاورزی می‌شود و آنها را شور و از حیز انتفاع خارج و به شوره‌زار تبدیل می‌کند. متخصصین امر جهت مقابله با این مشکل عموماً چند راهکار پیشنهاد می‌دهند

به‌نظر شما چرا سازمان محیط زیست مخالف نصب آب‌شیرین‌کن در کشاورزی است؟

جای شاکی و متشاکی عوض شده‌است! به‌جای اینکه سازمان حفاظت محیط زیست به فکر محیط زیست باشد، کشاورزان به فکر محیط زیست هستند.

سازمان محیط زیست به وظایف خودش در بخش کشاورزی و چاه‌های آب کشاورزی عمل نمی‌کند. آیا نباید فکری برای این میلیون‌ها تن نمکی که سالانه به خاک‌های مرغوب کشاورزی وارد می‌شود، کرد؟! وقتی بسیاری از چاه‌ها شور شده‌اند و ما در جهاد کشاورزی امکان کمک به کشاورزان را نداریم، سازمان حفاظت محیط زیست باید به‌دنبال کلکتور خروج پساب و نمک در انتهای دشت باشد که کمترین آسیب به محیط زیست وارد شود. هم اکنون درمان‌های کوتاه مدت و مقطعی، یعنی استفاده از مواد شیمیایی که خود آلوده کننده خاک می‌باشند، در دستور کار است و ضرر بیشتری به محیط زیست وارد می‌کند.

سازمان محیط زیست پساب آب‌شیرین‌کن‌ها را برای محیط زیست مضر می‌داند.

محیط زیست باید به فکر این موضوعات باشد و جلوی آن را بگیرد. اگر خواهان حفظ حیات در مملکت هستیم باید تمام مسائل محیط زیستی و اجتماعی را در نظر بگیریم. سازمان محیط زیست باید استانداری تعریف کند و مسئول تأمین اعتبار و مدیریت پساب باشد تا به کسی آسیب نرسد.

چرا گامی برای حفظ سرمایه این قشر مظلوم بر نمی‌دارند؟! چرا کشاورزی که تمام عمر و زندگی‌اش را به پشتوانه پروانه‌های وزارت نیرو سرمایه‌گذاری نموده، نادیده می‌گیریم؟! چرا به سرمایه‌های کشاورزی به مانند سایر بخش‌ها توجه نمی‌شود؟!

آب را برای سرمایه‌گذاری‌های جدید در صنعت و یا ادامه تولید کارخانه‌ها، بدون توجیه اقتصادی و با ضررهای مشهود زیست محیطی آنهم با صرف هزینه‌های زیاد، شیرین‌سازی می‌کنند و انتقال می‌دهند! اما برای حفظ میلیاردها میلیارد سرمایه در بخش کشاورزی قدمی برداشته نمی‌شود.

مخالفان می‌گویند با نصب آب‌شیرین‌کن امکان ادامه بهره‌برداری میسر می‌شود و آبخوان‌ها زودتر تخلیه می شوند!

یعنی اگر اجازه نصب آب‌شیرین‌کن ندهند، کشاورزان آب را مصرف نمی‌کنند! اینکه فکر کنند که کشاورزان کشاورزی را رها می‌کنند درست نیست. الان اگر از مناطق پسته‌کاری کرمان، سیرجان و فیض آباد بازدید کنید، می‌بینید که کشاورزان با ECهای فوق‌العاده بالا هنوز دارند کشاورزی می‌کنند و می‌گویند، حداقل درختان‌مان را حفظ می‌کنیم تا ببینیم چه می‌شود. چه بخواهید و چه نخواهید این روند ادامه پیدا می‌کند تا تمام درخت‌ها خشک شوند. آن چیزی که ما در آینده خواهیم داشت، تباهی و اضمحلال خاک و آب و کشاورزیِ کشور است.

باید توجه داشت که جلوگیری از شوری خاک و تخلیه آبخوان دو مسئله جدا از هم هستند. حق مکتسبه‌ای که از قبل توسط مجوزها برای کشاورزان ایجاد شده این است که طبق قانون تا زمانی که آب باشد، کشاورزان می‌توانند آب را برداشت کنند. درمان جلوگیری از تخلیه زیاد آبخوان را نباید در عدم نصب آب‌شیرین‌کن جستجو کرد، بلکه باید در جایی دیگر دنبال شود.

آیا نمونه‌ای از نصب

آب‌شیرین‌کن روی چاه‌های کشاورزی که مجوز محیط زیست را دریافت کرده باشد سراغ دارید؟

خیر!

با توجه به اینکه رویکرد سازمان محیط زیست عدم نصب است، به‌نظر نمی‌رسد دستورالعمل‌های صادره نیز راه گشا باشند!

به‌نظرمن، راحت‌ترین کار را انتخاب کرده‌اند و آن پاک کردن صورت مسئله است. اینکه تنها بگویند «نه» به‌معنای حفاظت نیست. بعضی از دستورالعمل‌ها ضد تولید، بقا و محیط زیست است و این گزاره را تقویت می‌کند که قصد و غرضی وجوددارد که می‌خواهند آلودگی خاک و محیط زیست را افزایش دهند.

من تعجب می‌کنم کسانی که آمده‌اند و این دستورالعمل‌ها را نوشته‌اند، وضعیت کشاورزی و خاک که جایگزینی ندارد را نمی‌بینند! اینکه خاک‌های بسیاری سدیمی شده‌است قابل مشاهده نیست؟ اگر یک روزی خودشان را جای کشاورز بگذارند متوجه می‌شوند که باید در کنار کشاورزان بود، نه مقابل آنها.

در این شرایط راه حل چیست؟

درحال‌حاضر، ما از دانشگاه فردوسی مشهد و یک شرکت دانش‌بنیان دعوت کرده‌ایم تا بیایند و روی موضوع مدیریت پساب آب‌شیرین‌کن‌ها، به‌خصوص در دشت مه‌ولات به‌عنوان پایلوت، کار کنیم. امیدواریم بتوانیم بعد از بررسی‌ها و کار روی این دشت در سازمان محیط زیست و شرکت آب منطقه‌ای طرح موضوع کنیم.

ما در سازمان جهاد کشاورزی بودجه‌ای برای تأمین اعتبار نداریم، ولی کشاورزان حتی حاضرند برای خارج کردن پساب، کلکتور بگذارند و پساب را به منطقه‌ای که مورد نظر سازمان محیط زیست است، برسانند.

آقای ذبیحی! آیا این مقررات سخت‌گیرانه برای سایر مصارف آب هم صورت می‌گیرد؟

من با چند نفر که آب‌شیرین‌کن برای مصرف شرب در برخی روستاها نصب کرده‌اند، صحبت کردم؛ مثل روستاهای بجستان و گناباد در استان خراسان رضوی و در استان سیستان و بلوچستان، آنها به مشکلی در این زمینه برخورد نکرده‌اند. در صنعت هم این موضوعات مطرح نیست. می‌توان گفت یکی از مظلوم‌ترین بخش‌ها در این زمینه، بخش کشاورزی است.

باید گفت که دستورالعمل‌ها و مقرراتی که وزارت نیرو مصوب می‌کند، سخت‌گیرانه‌ترین مقررات برای بخش کشاورزی است.

آیا می‌توان این رویکردها و اقدامات را در راستای نابودی خاموش بخش کشاورزی تلقی کرد؟

در استان خراسان رضوی ابتدا چاه‌های کشاورزی بودند و بعد چاه‌های آب شرب و بعد صنعت اضافه شدند. هر سال تقاضای آب در بخش‌های صنعت و شرب در حال افزایش و آب بخش کشاورزی کاهش می‌یابد. شاید درست نباشد بگوییم که کشاورزی از بین می‌رود، اما با این وضعیت با کاهش شدیدی روبه‌رو خواهیم بود.